

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นกรณีศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพทั่วไปและการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรีในพื้นที่ทั้งสอง และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้สตรีมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพมากหรือน้อยแตกต่างกัน

กลุ่มประชากรตัวอย่างที่ศึกษาเป็นคู่สามี-ภรรยา จำนวน 101 คู่ รวมเป็นประชากรตัวอย่างจำนวน 202 ราย จากการสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (Systematic random sampling) โดยประกอบด้วยคู่สามี-ภรรยาในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองจำนวน 40 คู่ ซึ่งเป็นสมาชิกในหมู่บ้านบ้านใหม่ ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และเป็นคู่สามีภรรยา ในพื้นที่เกษตรไกลเมืองจำนวน 61 คู่ ซึ่งเป็นสมาชิกในหมู่บ้านท่าช้าง ตำบลหนองล่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปใช้ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย การทดสอบสมมติฐาน ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติ Chi - Square สถิติ Pearson Product Moment Correlation และสถิติ T-test ผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

ลักษณะพื้นฐานทั่วไป และการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของประชากรที่ศึกษา

ข้อมูลที่จะกล่าวถึงในส่วนแรกนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสตรี และการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของประชากรที่ศึกษา

อายุ ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง สตรีส่วนใหญ่อายุ 24-50 ปี ในพื้นที่เกษตรไกลเมืองสตรีส่วนใหญ่อายุ 30-50 ปี อายุเฉลี่ยของสตรีทั้งสองพื้นที่ ประมาณ 39 ปี

ระดับการศึกษา สตรีส่วนใหญ่ทั้งในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมต้นถึงประถมศึกษาปลาย (หรือเทียบเท่า)

สถานภาพระดับความเป็นอยู่ที่ผู้แทนชุมชนเป็นผู้ประเมิน ครึ่งหนึ่งของครอบครัวสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง มีสถานภาพระดับความเป็นอยู่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับยากจนมากกว่าระดับดีเล็กน้อย

ระดับความขยันหมั่นเพียรของสตรีที่ผู้แทนชุมชนเป็นผู้ประเมินในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง สตรีครึ่งหนึ่งมีระดับความขยันหมั่นเพียรอยู่ในระดับปานกลาง 1 ใน 3 อยู่ในระดับมาก และอยู่ในระดับน้อยร้อยละ 12.50 สตรีในพื้นที่เกษตรไกลเมือง 2 ใน 3 มีระดับความขยันหมั่นเพียรในระดับปานกลาง ที่เหลือมีความขยันหมั่นเพียรมากและน้อย ร้อยละ 21.31 และร้อยละ 16.39 ตามลำดับ

สถานภาพด้านผู้นำทางการในสังคม มีเพียงส่วนน้อยของสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง ที่มี และ/หรือเคยมีตำแหน่งด้านผู้นำทางการในสังคม

ลักษณะครอบครัวในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว คือ ร้อยละ 87.50 ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง เป็นครอบครัวเดี่ยวร้อยละ 60.66 และครอบครัวขยาย ร้อยละ 39.34 ซึ่งมีลักษณะครอบครัวขยายมากกว่าในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองถึง 3 เท่า

การมีบุตรในวัยก่อนเข้าเรียน พบว่าสตรีที่ศึกษาทั้งในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง ส่วนใหญ่ไม่มีบุตรในวัยก่อนเข้าเรียน ที่เหลือมีบุตรในวัยก่อนเข้าเรียนจำนวน 1 คน และไม่พบว่ามีบุตรในวัยก่อนเข้าเรียนจำนวนมากกว่า 1 คน

การมีบุตรในวัยเรียน ประมาณครึ่งหนึ่งของสตรีที่ศึกษา ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมืองไม่มีบุตรในวัยเรียน ส่วนที่เหลือ 1 ใน 3 มีบุตรอยู่ในวัยเรียนจำนวน 1 คน มีประมาณ อีกประมาณ 1 ใน 10 มีบุตรอยู่ในวัยเรียนจำนวน 2 คน และไม่พบว่ามีบุตรในวัยเรียนมากกว่า 2 คน

การฝึกทักษะในการประกอบอาชีพ สตรีที่ศึกษา 2 ใน 3 ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองเคยผ่านการฝึกทักษะในการประกอบอาชีพอื่น โดยผ่านการฝึกทักษะอาชีพด้านการทอผ้ามากที่สุด คือ ร้อยละ 37.50 รองลงมา คือ การจักสาน และการแปรรูปอาหาร ร้อยละ 10 เท่ากัน และด้านงานเย็บผ้า ร้อยละ 5 แตกต่างจากพื้นที่เกษตรไกลเมืองที่สตรีส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการฝึกทักษะในการประกอบอาชีพมาก่อน

ลักษณะการถือครองที่ดินของครอบครัวสตรี ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่มีที่ดินถือครอง เกือบ 2 ใน 3 ของครอบครัวในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองมีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง และ 1 ใน 3 เข้าจากผู้อื่น ส่วนในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ส่วนใหญ่มีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง และมีเพียงส่วนน้อยที่เข้าจากผู้อื่น

ลักษณะการผลิตพืชตามฤดูกาล ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง และไกลเมือง มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ผลิตพืชเลย ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง ส่วนใหญ่ผลิตพืชเฉพาะในฤดูแล้ง และอีกร้อยละ 10 ผลิตพืชตลอดปี ในขณะที่ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ไม่พบว่า มีผู้ที่ผลิตพืชเฉพาะในฤดูแล้งเพียงอย่างเดียว แต่พบว่าส่วนใหญ่ ผลิตพืชตลอดปี คือ ผลิตพืชทั้งในฤดูแล้งและฤดูฝน

การแลกเปลี่ยนแรงงานของสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง พบว่ามีไม่ถึงครึ่งหนึ่ง คือ ร้อยละ 40 ที่ทำงานแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิตพืช ส่วนในพื้นที่เกษตรไกลเมือง สตรีส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.97) มีการแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อการผลิตพืช การรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร พบว่า 2 ใน 3 ของสตรีที่ศึกษาในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและสตรีส่วนใหญ่ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง (ร้อยละ 86.88) ทำงานรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร

การมีภาระหนี้สิน ประมาณ 1 ใน 3 ของครอบครัว ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองยังคงมีภาระหนี้สินอยู่ โดยมีหนี้สินเฉลี่ย 6,042 บาทต่อครอบครัว โดยนำไปใช้เพื่ออาหาร ยาและการบริโภคอื่น มากที่สุด และจำนวนครึ่งหนึ่งของครอบครัวในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ยังคงมีภาระหนี้สินอยู่ โดยมีหนี้สินเฉลี่ย 17,194 บาทต่อครอบครัว และนำไปใช้เพื่อการลงทุนทางการเกษตรมากที่สุด

การรับสื่อมวลชน ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองโดยเฉลี่ยแล้วสตรีรับชมโทรทัศน์เฉลี่ย 1 ชั่วโมง 42 นาทีต่อวัน รับฟังจากรายการกระจายเสียงโดยเฉลี่ยประมาณ 22 นาทีต่อวัน และจากการอ่านหนังสือพิมพ์เฉลี่ยประมาณ 14 นาทีต่อสัปดาห์ ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง พบว่า สตรีรับชมโทรทัศน์โดยเฉลี่ย 1 ชั่วโมง 40 นาทีต่อวัน รับฟังวิทยุโดยเฉลี่ย 17 นาทีต่อวัน และจากหนังสือพิมพ์เฉลี่ย 9 นาทีต่อสัปดาห์

ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองขนาดที่ดินทำกินต่อครัวเรือนเฉลี่ยโดยประมาณเท่ากับ 5-1-72 ไร่-งาน-ตารางวา ซึ่งเฉลี่ยแล้วเป็นที่ไร่-นา 5-0-69 ไร่-งาน-

ตารางวา และพื้นที่สวน 76 ตารางวา ในพื้นที่เกษตรไกลเมืองขนาดที่ดินทำกินต่อครัวเรือนเฉลี่ยโดยประมาณเท่ากับ 3-3-68 ไร่-งาน-ตารางวา ซึ่งเฉลี่ยแล้วเป็นที่ไร่-นา 2-0-60 ไร่-งาน-ตารางวา และพื้นที่สวน 1-3-08 ไร่-งาน-ตารางวา รายได้ ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมืองมีรายได้เฉลี่ยในการผลิตพืชในครัวเรือนโดยประมาณ 8,982 และ 27,024 บาทต่อปี ตามลำดับ รายได้จาก การผลิตสัตว์ในครัวเรือนเฉลี่ยโดยประมาณเท่ากับ 2,016 และ 1,636 บาทต่อปี ตามลำดับ

กิจกรรมย่อยในการแลกเปลี่ยนแรงงาน พบว่าสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง 1 ใน 4 แลกเปลี่ยนแรงงานในการเตรียมกล้า 1 ใน 3 แลกเปลี่ยนแรงงานในการปลุกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตพืชไร่ และมีเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 10) ที่แลกเปลี่ยนแรงงาน ในการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชไร่ ได้แก่ คัด/ตัด กระจายหรือหว่านหม ส่วนในพื้นที่เกษตรไกลเมือง สตรีแลกเปลี่ยนแรงงานในการปลุกและเก็บเกี่ยวผลผลิตพืชไร่ถึงมากกว่าครึ่งหนึ่ง

การรับจ้างในภาคเกษตรในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง พบว่า เกือบ 1 ใน 3 ของสตรีรับจ้างในการปลุก และประมาณครึ่งหนึ่งรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตพืชไร่ แตกต่างจากในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ที่สตรีส่วนใหญ่ไปรับจ้างปลุก (ร้อยละ 72.13) และประมาณ 2 ใน 3 ไปรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตพืชไร่ และเกือบครึ่งหนึ่งของสตรีในพื้นที่นี้ไปรับจ้างจัดการหลังการเก็บเกี่ยวไม้ผล (คัดเกรดลำไย)

ในขั้นตอนการเตรียมดิน ในทั้งสองพื้นที่ไม่พบว่ามีสตรีไปทำงานแลกเปลี่ยนแรงงานในขั้นตอนนี้ แต่ยังมีสตรีบางส่วนในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองไปรับจ้างทำงานในขั้นตอนนี้ (ร้อยละ 15) และไม่พบเลยในพื้นที่เกษตรไกลเมือง แต่บุรุษร้อยละ 20 และ 17.40 ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง ไปแลกเปลี่ยนแรงงานในการเตรียมดิน และร้อยละ 15 และ 30.07 ไปทำงานรับจ้างในขั้นตอนนี้ (ตามลำดับ)

การทำงานนอกภาคเกษตร ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองสตรีประมาณ 1 ใน 3 ทำงานทอผ้า ส่วนสตรีที่ทำงานเย็บผ้า จักสาน และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม มีประมาณร้อยละ 10 รองลงมา ประกอบการแปรรูปอาหาร และค้าขาย (ร้อยละ 7.5 และ ร้อยละ 5 ตามลำดับ) ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ไม่พบว่ามีสตรีทำงานเกี่ยวกับการทอผ้า จักสาน หรือแปรรูปอาหาร และมีสตรีเพียงจำนวนไม่มากที่ทำงาน

ในโรงงานอุตสาหกรรม ทำงานค้าขาย และเย็บผ้า กล่าวคือ ร้อยละ 6.56 ร้อยละ 4.92 และ ร้อยละ 3.29 ตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐาน

จากการทดสอบสมมติฐาน พบผลการทดสอบ คือ ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง ภาระหนี้สินของครอบครัวสตรี การรับสื่อมวลชนของสตรี ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว อายุของสตรี รายได้รวมในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) รายได้เฉลี่ยต่อคนในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี และพบว่า จำนวนบุตรในวัยก่อนเข้าเรียน มีความสัมพันธ์ในทางลบกับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี จำนวนบุตรในวัยเรียน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี และความเห็นชอบของสามี มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี

ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง พบว่า ภาระหนี้สินของครอบครัวสตรี จำนวนบุตรในวัยเรียน การรับสื่อมวลชนของสตรี ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว อายุของสตรี จำนวนบุตรในวัยก่อนเข้าเรียน รายได้รวมในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) รายได้เฉลี่ยต่อคนในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี ส่วนความเห็นชอบของสามี มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี

ในทั้งสองพื้นที่ พบว่า ความเห็นชอบของสามีมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการกำหนดบทบาทการทำงานให้กับภรรยา

ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง และไกลเมือง พบว่า รายได้รวมในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) และรายได้เฉลี่ยต่อคนในครัวเรือน (ไม่นับรวมรายได้สตรีจากการรับจ้างอื่น) ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี ซึ่งไม่นับรวมชั่วโมงทำงานในภาคเกษตรที่ทำร่วมกับสามี

สถานภาพระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวสตรี ไม่มีความสัมพันธ์กับการมี

ส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง แต่มีความสัมพันธ์กัน
ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง

ความขยันหมั่นเพียรของสตรี ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประ
กอบอาชีพของสตรี ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง แต่มีความสัมพันธ์กันในพื้นที่เกษตรไกล
เมือง

ระดับการศึกษาของสตรี ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประกอบ
อาชีพของสตรีทั้ง ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง

ในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง การมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี ไม่มี
ความแตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบตามลักษณะของครอบครัว การผ่านการฝึกทักษะใน
การประกอบอาชีพอื่นนอกอาชีพการเกษตร และสถานภาพด้านผู้นำทางการในสังคม

ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง การมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของสตรี ไม่มี
ความแตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบตาม ลักษณะของครอบครัว การผ่านการฝึกทักษะ
ในการประกอบอาชีพอื่นนอกอาชีพการเกษตร แต่มีความแตกต่างกันตามสถานภาพด้าน
ผู้นำทางการในสังคม

การมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพ ของบุรุษและสตรี ที่เป็นคู่สามี-ภรรยา
ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองไม่แตกต่างกัน ทั้งการทำงานรวมทุกกิจกรรม การทำงานนอก
ภาคเกษตรและการทำงานในภาคเกษตร แต่เมื่อแยกพิจารณาตามกิจกรรมการทำงาน
ในภาคเกษตร พบว่า สามีมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อการผลิตพืชและการผลิตสัตว์
มากกว่าภรรยา แต่ในการทำงานรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร ภรรยามีส่วนร่วมในการ
ทำงานมากกว่าสามี และคู่สามีภรรยาทำงานในการแลกเปลี่ยนแรงงานเท่า ๆ กัน

ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง พบว่าสามีมีส่วนร่วมในการผลิตพืชเกษตร และใน
การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมากกว่าภรรยา ในขณะที่ภรรยาทำงานในการแลก
เปลี่ยนแรงงาน และรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตรมากกว่าสามี ในการทำงานเพื่อการ
ผลิตสัตว์ คู่สามี-ภรรยาทำงานเท่า ๆ กัน

สตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง มีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพโดยรวมมาก
กว่าสตรีในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกเป็นกิจกรรมย่อย พบว่าสตรีใน
พื้นที่เกษตรใกล้เมือง มีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร มากกว่าสตรีใน
พื้นที่เกษตรไกลเมือง และสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองมีส่วนร่วมในการทำงานในภาค

เกษตร มากกว่าสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง ทั้งการทำงานเพื่อการผลิตพืช การแลกเปลี่ยนแรงงาน และการรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร ยกเว้นการมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อการผลิตสัตว์ของสตรี ที่พบว่าไม่แตกต่างกันในทั้งสองพื้นที่

พื้นที่เกษตรใกล้เมือง สามีมีส่วนร่วมในการทำงาน ในขั้นตอนการเตรียมแปลงกล้า การใส่ปุ๋ยกล้า การแฉะถางทำความสะอาดแปลงปลูก การใส่ปุ๋ย การพ่นยา การควบคุมน้ำ การกำจัดวัชพืช การนวด-คัด และการขนย้าย มากกว่าภรรยา และภรรยาทำงานในขั้นตอนการขุดหลุมและปลูก (รวมหยอด กลบ และหว่านเมล็ด) มากกว่าสามี ส่วนขั้นตอนที่ทำเท่า ๆ กัน คือ ขั้นตอนการให้น้ำกล้า การถอนกล้า และมัดไปดำ การเก็บเกี่ยว การมัด-รวมกอง และไม่พบว่าสตรีลงมือปฏิบัติในขั้นตอนการพ่นยากกล้า การยกร่องทำแปลง การตัดแต่งกิ่งไม้ผล

พื้นที่เกษตรไกลเมือง สามีมีส่วนร่วมในการทำงาน ในขั้นตอนการเตรียมแปลงกล้า การยกร่องทำแปลง การแฉะถางเพื่อทำความสะอาดแปลงปลูก การใส่ปุ๋ย การพ่นยา การควบคุมน้ำ การนวด-คัด และการขนย้ายมากกว่าภรรยา ขั้นตอนที่ทำงานเท่า ๆ กัน ได้แก่ ขั้นตอนการใส่ปุ๋ยกล้า การพ่นยากกล้า การให้น้ำกล้า การถอนกล้าและมัดไปดำ การขุดหลุมและปลูก (รวมหยอด กลบ หว่านเมล็ด) การกำจัดวัชพืช การเก็บเกี่ยว การมัด-รวมกอง และการคัดเกรด และไม่พบว่า สตรีลงมือปฏิบัติในขั้นตอนการพ่นยากกล้า และการตัดแต่งกิ่งไม้ผล

พื้นที่เกษตรใกล้เมือง ภรรยามีส่วนร่วมในการไปรับจ้างเก็บเกี่ยวมากกว่าสามี และทำงานรับจ้างเตรียมแปลงและรับจ้างปลูกเท่าๆ กัน ไม่พบว่าบุรุษมีส่วนร่วมในการรับจ้างกำจัดวัชพืช(แต่กำจัดวัชพืชในแปลงปลูกของตนเอง) และรับจ้างจัดการหลังการเก็บเกี่ยวไม้ผล (คัดเกรดลำไย) ในขณะที่สตรีนิยมไปรับจ้างคัดเกรดลำไยกันเป็นจำนวนมาก การรับจ้างสตรีไม่มีส่วนร่วมคือขั้นตอนการนวด-คัด ในพื้นที่เกษตรไกลเมือง ขั้นตอนการรับจ้างที่สามีมีส่วนร่วมมากกว่าภรรยา คือ ขั้นตอนการเตรียมแปลง และขนย้าย ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมากและเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้ชายมากกว่า ขั้นตอนการปลูก และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวไม้ผล (คัดเกรดลำไย) เป็นขั้นตอนที่ ภรรยามีส่วนร่วมมากกว่าสามี ขั้นตอนที่บุรุษไม่มีส่วนร่วมในการรับจ้างเลย (แต่ปฏิบัติในไร่-นาของตนเอง) คือ การกำจัดวัชพืช ส่วนขั้นตอนที่สตรีไม่มีส่วนร่วมในการรับจ้าง(แต่ปฏิบัติในไร่-นาของตนเอง) คือ การมัด-รวมกองและการนวด-คัด

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และปรับปรุงด้านการส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาอาชีพ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และปรับปรุงด้านการส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาอาชีพ

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า สตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร มากกว่าสตรีในพื้นที่เกษตรไกลเมือง และสตรีในพื้นที่เกษตรไกลเมือง มีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพในภาคเกษตร มากกว่าสตรีในพื้นที่เกษตรใกล้เมือง การส่งเสริมการเกษตรและอาชีพอื่นนอกภาคเกษตร จึงควรตระหนักถึงสภาพพื้นที่ที่จะเข้าไปส่งเสริม เพื่อให้บุคคลเป้าหมายสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการส่งเสริมไปใช้ได้ในชีวิตจริง อีกทั้งยังช่วยลดความสูญเสียในการบริหารงบประมาณทางการส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาอาชีพ

1.2 เนื่องจากการมีบุตรในวัยเรียน เป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัว ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวส่วนใหญ่ในชนบท ยังไม่เอื้ออำนวยให้ส่งบุตรเรียนต่อในชั้นเรียนสูงกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเยาวชนที่จบเพียงแค่การศึกษาภาคบังคับ จะเติบโตเป็นแรงงานที่ขาดการศึกษาประสบการณ์ด้านวิชาชีพ ส่งผลให้แรงงานในอนาคตมีคุณภาพต่ำ จึงควรที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ตระหนักถึงการส่งเสริมวิชาชีพให้กับเยาวชน อาจเป็นวิชาชีพในหรือนอกภาคเกษตร เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการสร้างแรงงานที่มีคุณภาพต่อไป

1.3 จากการวิจัยพบว่า ในพื้นที่เกษตรใกล้เมืองและไกลเมือง มีจำนวนครอบครัวที่มีสถานภาพระดับความเป็นอยู่ที่ยากจน มากกว่าที่มีสถานภาพระดับความเป็นอยู่ในระดับดี ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาการเกษตรหรือพัฒนาอาชีพในชนบท จึงควรคำนึงถึงกลุ่มบุคคลเหล่านี้ด้วย โดยการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรและสร้าง

อาชีพ ควรมีการกำหนดกลุ่มบุคคลเป้าหมายให้ชัดเจน

1.4 จากการวิจัยพบว่า สตรีที่มีบุตรในวัยก่อนเข้าเรียน ต้องใช้เวลาในการดูแลบุตรมาก จึงควรสนับสนุนให้มีการสร้างสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนก่อนวัยเรียน หรือโรงเรียนอนุบาลขึ้นในชุมชน การนำเด็กไปฝากเลี้ยงกับสถานที่รับเลี้ยง จะทำให้สตรีมีเวลาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวมากขึ้น

1.5 จากการสำรวจ ปัญหาหนึ่งที่พบคือ ผลผลิตทางการเกษตรมีมากเกินไป ความต้องการของตลาด ส่วนปัญหาในการผลิตสินค้านอกภาคเกษตร เช่น การทอผ้า พบว่า ตลอดระยะเวลาหลายปีสตรีไม่ได้รับการพัฒนาฝีมือในการผลิตเพิ่มขึ้นเลย การติดตามและประเมินผลภายหลังการส่งเสริมการเกษตรและการส่งเสริมอาชีพ จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ควรจัดให้มีขึ้น เพื่อนำผลที่ได้จากการติดตามและประเมินผลไปใช้ปรับปรุงการส่งเสริมในครั้งต่อไป

1.6 ในการผลิตทางการเกษตร พบว่า มีหลายขั้นตอนที่สตรีและบุรุษลงมือปฏิบัติในปริมาณแตกต่างกัน หรือบางขั้นตอน เช่น การพ่นสารเคมี ในบางพื้นที่ไม่พบว่าสตรีได้ลงมือปฏิบัติ ดังนั้นการส่งเสริมวิทยากรที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอนการผลิต จึงควรที่จะมีการกำหนดบุคคลเป้าหมายให้ตรงประเด็นที่จะนำไปส่งเสริม เพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริงในภาคสนาม

1.7 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าถึงบุคคลเป้าหมายในการส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาอาชีพ ประการหนึ่ง คือ ใช้การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) เป็นการรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นที่การมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลในชุมชน ซึ่งจากการวิจัยจะเห็นว่าข้อมูลบางเรื่อง เช่น สถานภาพระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวสตรี ระดับความขยันหมั่นเพียรของสตรี สามารถใช้วิธีการนี้ได้ เป็นการประหยัดเวลาในการออกสัมภาษณ์ อีกทั้งยังสามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนได้วิธีหนึ่ง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นเพียงกรณีศึกษาที่ใช้หมู่บ้านหนึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่เกษตรใกล้เคียงเมือง และอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่เกษตรไกลเมือง ดังนั้น งานวิจัยในครั้งต่อไปจึงน่าจะใช้ประชากรตัวอย่างจากหลายหมู่บ้าน และใช้จำนวนประชากรมากขึ้น เพื่อให้เห็นภาพสรุปของความแตกต่างระหว่างพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 จากการวิจัยพบว่า ความเห็นชอบของสามีมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดบทบาทในการประกอบอาชีพของภรรยา จึงควรที่จะมีการศึกษาโดยตรงถึงทัศนคติของสามีในการให้ภรรยาเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความต้องการของครอบครัวในการกำหนดทิศทางการทำงานของสตรี ส่งผลให้สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดอาชีพที่จะนำไปส่งเสริมได้ต่อไป